

Hand boek Tuinieren Monty Don

FOTOGRAFIE: MARSHA ARNOLD

FORTE GROEN

INHOUD

Inleiding	8
Soorten tuinen	10
Een actieplan voorbereiden	22
Ligging	24
Grond	28
Potgrond	38
Tuingereedschap	40
Bloemen	44
Bladeren, schors & vruchten	120
Voedsel telen	146
Structuur & ontwerp	234
Dierenleven	260
Kamerplanten	284
Snoei	298
Vermeerderen	304
Bladcompost	318
Onkruid	320
Plagen	326
Ziekten	330
Takenoverzicht	334
Grondoverzicht	338
Woordenlijst	340
Dankbetuiging	343
Register	344

EEN TUIN ALS SOCIALE PLEK

Deze tuin is vooral gericht op de wens om ergens samen te kunnen zitten, eten, drinken en kletsen zodra het lekker weer is.

Dat betekent niet dat er geen plek is voor mooie planten, of dat het geen toevluchtsoord kan zijn voor dieren of voor jezelf, ter ontspanning. Maar dit soort zaken zullen secundaire overwegingen zijn. Tenzij je een groot perceel hebt, zul je onvermijdelijk compromissen moeten sluiten.

Het eerste waar je naar moet kijken is de zon. Zoek uit waar en, belangrijker nog, wanneer hij in je tuin schijnt. Waar dat ook is: die plek is het kloppende hart van je tuin, het middelpunt waar je alles op afstemt. Hier maak je een terras met een tafel, stoelen, misschien wel een outdoorkeuken met alles erop en eraan of anders een simpele BBQ, potten met geurende bloemen en keukenkruiden... Zorg hier ook – niet onbelangrijk – voor een gevoel van privacy, hoewel dat voor iedereen iets anders betekent.

Als je weet waar het zonlicht in je tuin valt, is het handig te bedenken op welk moment van de dag je deze ruimte waarschijnlijk het vaakst gaat gebruiken. Voor veel mensen zal dat vooral 's avonds zijn, na werktijd. Dus kijk waar het nog tot laat licht is. Maar in het weekend is lunchtijd misschien het gewenste moment, dus dan is zon rond die tijd van belang – of misschien juist schaduw. Wij hebben een eetplek die in de lente en herfst ideaal is voor de lunch of een brunch, maar daar in de zomer te warm voor is. Alles smelt dan.

Waar het om gaat is dat de ideale plek aan het verre uiteinde van het perceel kan liggen of net naast de achterdeur. Maar volg de zon. Zelfs in een kleine tuin kan het heel praktisch zijn om meer dan één plek voor sociale activiteiten te hebben. In de jaren 80 van de 20e eeuw hadden we in onze kleine tuin in Londen een zitgedeelte bij het huis in de ochtendzon, en een pad dat door de tuin naar een ander terras voerde waar het 's avonds nog lang licht en warm was.

Houd ook rekening met het seizoensgebruik. Hoe groot is de kans dat je in de winter op het terras gaat zitten? En is dat wél je bedoeling, dan heb je een harde ondergrond nodig – een gazon is te modderig in de winter – en ruimte voor een vuurkorf of andere warmtebron. Maar waarschijnlijk zul je het terras vooral ergens tussen april en oktober gebruiken. Houd daar bij de beplanting ook rekening mee. Het is fijn als de planten op of naast je terras in die periode geur en kleur hebben. Op een betegeld oppervlak zullen deze planten in potten en bakken staan. Grenst er een border aan je terras, kies daar dan voor makkelijk te onderhouden struiken en vaste planten.

De kans is groot dat tuinonderhoud voor jou vooral betekent dat je een bepaalde uitstraling van de tuin wilt handhaven, en niet dat je in je tuin bezig bent omdat je het zo leuk vindt. Houd de dingen daarom simpel. Overweeg strakke, groenblijvende vormsnoeifiguren (topiary) als structurelementen, vooral voor de winter, en geurplanten als rozemarijn en lavendel om met je handen doorheen te woelen. Gebruik eenjarigen voor een zomerse kleurenpracht. Teel kruiden die je graag in de keuken gebruikt in potten of een verhoogd bed; dat is praktisch en heel stijlvol. Ingewikkelde gemengde borders zullen vermoedelijk geen prioriteit zijn.

A close-up photograph of several vibrant flowers. The primary colors are bright orange and yellow, with some petals showing a gradient from orange to a deep red or pink. The flowers are in various stages of bloom, with some showing the intricate details of the petals and centers. The background is a soft, out-of-focus green, suggesting a natural outdoor setting. The word "BLOEMEN" is printed in a clean, black, sans-serif font in the upper right quadrant of the image.

BLOEMEN

BOLLEN

Bloembollen zijn net kleine bommetjes die alles bevatten om in een kleurrijke bloei uit te barsten. Een bol zal ook uitlopen en bloeien als hij (nog) niet in de grond staat maar als zijn wortels in water hangen in plaats van in grond.

Het loof (de bladeren) en de worteltjes zetten zonlicht, lucht, voedsel uit de grond en water om in de ontwikkeling van de bol, die dan volgend jaar ook weer een bloem kan produceren. Daarom mag je na de bloei nooit het loof van een bol afknippen. Laat de bladeren eerst afsterven voordat je ze weghaalt, anders kan het gebeuren dat de bol niet genoeg voedsel opslaat en volgend jaar niet meer uitloopt of slecht bloeit.

Vuistregel bij het poten van bollen is om ze minstens twee keer zo diep als hun eigen hoogte in de grond te stoppen, met het puntige uiteinde omhoog. Dit geldt voor bollen in een pot, bak, border en in een grasveld.

De meeste bolgewassen komen uit bergregio's met een extreem alpien klimaat. Daarom zijn winterse vrieskou en zomerse hitte zelden een probleem voor ze. Een goede afwatering, vooral in de winter, is wel essentieel voor de meeste voorjaarsbloeiende bollen (hoewel een paar, zoals sneeuwklokjes, fritillaria's en camassia's, het goed doen in vochtiger condities). Sommige zomerbollen, zoals baardirissen en alliums, staan graag in de volle zon terwijl veel lelies koelere, iets vochtiger omstandigheden met lichte schaduw verkiezen. Zolang de grond maar goed doorlatend is.

Er zijn verschillende bolvormige wortels met andere eigenschappen. Een echte bol bestaat uit gereduceerde stengeldelen - 'rokken' genoemd (in feite zijn dit bladeren) - en vormt elk jaar nieuwe wortels. Narcissen, tulpen en lelies zijn echte bollen. Elk jaar groeien er ook nieuwe bollen aan de 'moederbol' en het kan een paar jaar duren voordat deze groot genoeg zijn om een bloem te produceren en zelf moederbollen te worden. De meeste bollen hebben goed doorlatende, luchtige grond en volop ruimte nodig waarin hun worteltjes zich vrij kunnen ontwikkelen. Je kunt bollen behandelen als eenjarige - dat gebeurt vaak met tulpen in potten - of ze om de paar jaar opgraven, delen en weer uitplanten, zoals narcissen in een gazon.

Een bol is een opslagorgaan dat de plant helpt te overleven, maar er zijn ook nog andere soorten opslagorganen, zoals knollen, stengelknollen en wortelstokken (rizomen), die wetenschappelijk anders zijn maar voor de tuinier vergelijkbaar in gebruik:

STENGELKNOLLEN zijn opgezwollen delen van de stengel die onder de grond groeien en elk jaar nieuwe groei produceren. Krokussen, gladiolen en crocosmia's zijn stengelknolgewassen.

WORTELKNOLLEN zijn opgezwollen wortels en stengels die fungeren als voedselopslag - anders dan de meeste andere wortels en stengels, die alleen gebruikt worden als middel om voedsel door de plant te transporteren. Dahlia's, daglelies en cyclamen hebben allemaal een wortelknol.

RIZOMEN (of wortelstokken) zijn gezwollen stengels, die vaak horizontaal groeien. Bekende voorbeelden hiervan zijn baardirissen (met een bovengrondse wortelstok) en lelietjes-van-dalen.

SNEEUWKLOKJES DELEN

PLANTTIJD: EIND WINTER (NA DE BLOEI)
BLOEI: WINTER

Sneeuwklokjes groeien nooit heel goed vanuit droge bollen. Ze vermeerderen zichzelf van nature door zich uit te zaaien en ook door nieuwe bolletjes aan te maken. Zo ontstaat geleidelijk een polletje. De beste manier om ze in de tuin vlot te vermeerderen is door bestaande polletjes op te graven en te delen.

De tijd om dit te doen is óf als ze in bloei staan of meteen daarna, wat in mijn tuin ongeveer eind februari is. Hierdoor kan het loof de nieuwe bolletjes voeden voordat het afsterft in de weken en maanden erna. Dat verzekert je volgende winter weer van een goede bloei.

Sneeuwklokjes zijn bosplanten die op een licht vochtige en licht beschaduwde plek gedijen. Onder de kruin van bladverliezende loofbomen of struiken is ideaal, zodat ze niet met de bomen hoeven te concurreren om licht en vocht op het moment dat ze in bloei staan. Tegen de tijd dat in april en mei de bladeren aan de boomtakken verschijnen en de vochtbehoefte van de bomen toeneemt, zullen de sneeuwklokjes uitgebloeid zijn en zaad hebben gevormd. De bladeren zijn afgestorven en alles is alweer klaar voor de nieuwe bloeshow van volgend jaar.

Voor het delen maakt het niet uit of de sneeuwklokjes in een border of in gras groeien; de methode is hetzelfde en even effectief.

WERKWIJZE

1. Sneeuwklokjes vormen van nature polletjes die zich uiteindelijk verweven tot een echt tapijt, en dat is wat je wilt. Kies een polletje dat ten minste 15 cm in doorsnee is geworden en graaf het op. Probeer zoveel mogelijk worteltjes intact te houden en liefst ook met zoveel mogelijk grond eraan.
2. Trek het polletje voorzichtig uit elkaar in 2-4 delen, elk ter grootte van je handpalm. Zet eentje ervan terug in het oorspronkelijke plantgat en vul de ruimte rond de wortels op met compost of grond.
3. Je kunt de andere delen afzonderlijk uitplanten om de sneeuwklokjes te spreiden of gebruiken om gaten in het bestaande sneeuwklokjestapijt op te vullen. In beide gevallen kun je de nieuwe polletjes het best op zo'n 20-23 cm van elkaar planten.
4. Geef de nieuwe polletjes royaal water.
5. Deze werkwijze kun je het best elk jaar herhalen. Je sneeuwklokjes zullen zich dan sneller uitbreiden in je tuin en de polletjes blijven ook levenskrachtig.

DIT HEB JE NODIG

- kleine spade of plantschopje
- oogstmand
- bewaarde bovengrond, potgrond of, nog beter: compost
- water

BOLLEN IN GRAS

PLANTTIJD: HERFST TOT BEGIN WINTER
BLOEI: LENTE

Een echte wildebloemenweide is hip en mooi, maar ook erg lastig en niet heel praktisch voor een kleinere tuin. Er is echter een compromis mogelijk dat er fantastisch uitziet, geweldig is voor insecten en veel makkelijker te maken en – essentieel – te onderhouden is. Namelijk door voorjaarsbollen in het gras te poten. Met een brede variatie aan bloembollen kun je van februari tot eind mei een spectaculaire weide creëren. Na de laatste bloei laat je het gras minimaal 6 weken ongemaaid, waardoor de perfecte omstandigheden voor insecten ontstaan én het ziet er – vind ik – ook nog eens prachtig uit.

Ik zou eerder kiezen voor verfijndere narcissen als *Narcissus pseudonarcissus* of *N. poeticus* 'Recurvus' dan voor de forsere, felle variëteiten. Opvallende tulpenkleuren kunnen daarentegen heel mooi uitkomen tegen gras. Op vochtiger gronden komen sneeuwkllokjes, kievitsbloemen en camassia's goed tot hun recht in gras.

Wat je ook kiest, maai het gras nog niet meteen zodra de bloei voorbij is (de laatste camassia zal eind mei uitgebloeid zijn), maar wacht tot het laatste restje loof afgestorven is, omdat dit de bollen voorziet van voeding voor hun bloei volgend jaar. Als je te snel maait zul je volgend jaar minder bloemen hebben. Als richtlijn kun je aanhouden dat je het gras ongemaaid laat tot juli of zelfs augustus.

Verzamel na het maaien al het maaisel voor de composthoop. Je kunt het gras vanaf dat moment vaker maaien als je wilt, tot aan de winter. Vanaf eind januari steken de eerste krokussen hun kopje weer omhoog.

WERKWIJZE

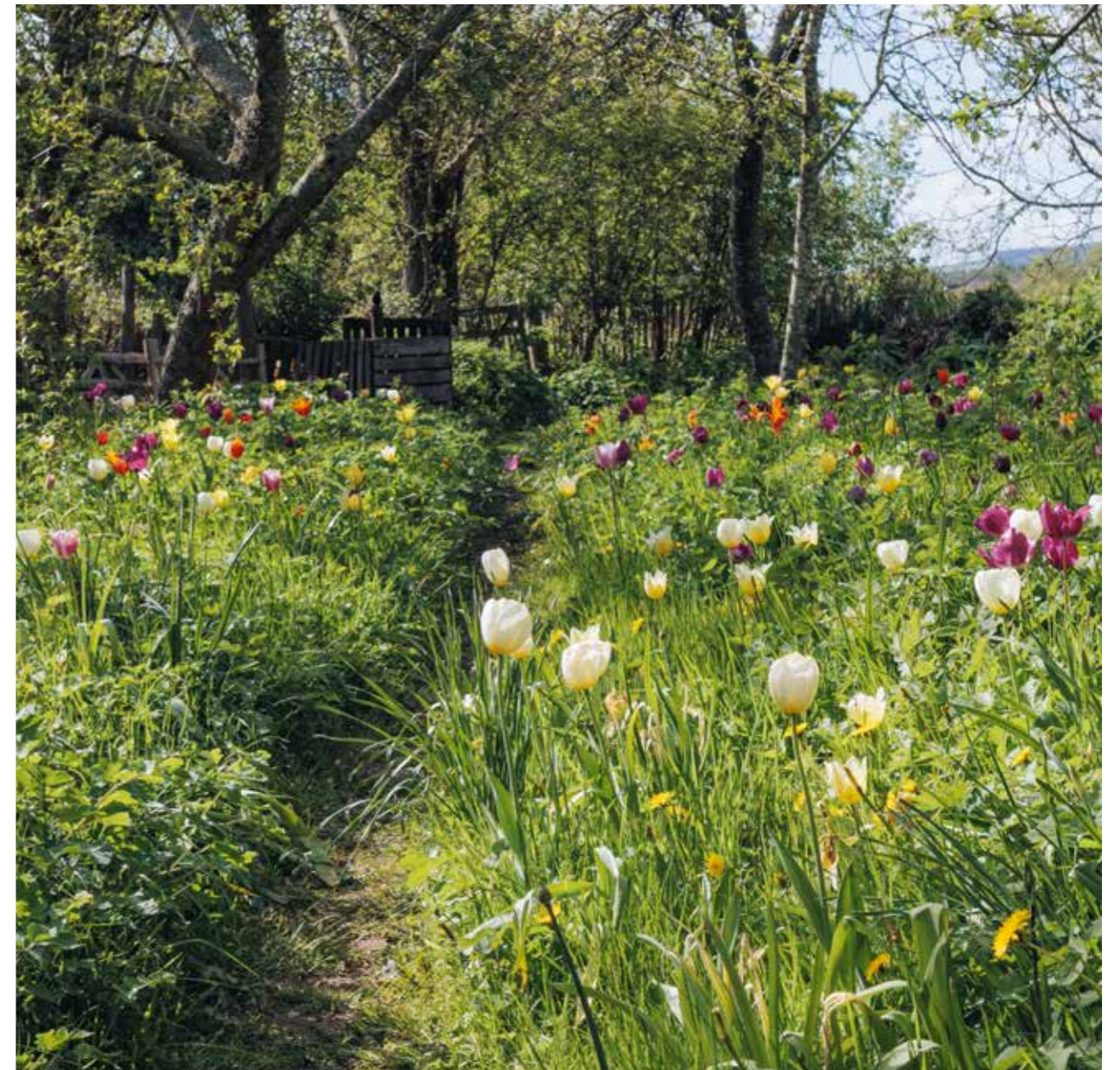
1. Maai het gras voordat je bollen poot – dat maakt het een stuk makkelijker.
2. Neem een handvol bollen en strooi ze willekeurig uit over het gras.
3. Poot ze gewoon daar waar ze belanden, ook als dat af en toe dichte groepjes of juist grote ruimtes oplevert. Geloof me: dit ziet er veel natuurlijker uit dan elke poging van jou als tuinier om een 'natuurlijke' verdeling te maken.
4. Een robuuste bollenplanter – liefst met een lange steel – maakt het eenvoudiger om bollen te poten, zeker als je er meer dan honderd hebt. Een stevig plantschopje kan ook, mits de grond niet te hard is.

DIT HEB JE NODIG

een stuk grasveld dat je ongemaaid gaat laten tot ten minste eind juni

voorjaarsbollen:
krokussen, narcissen, tulpen en alliums zijn het best voor doorlatende grond; sneeuwkllokjes, fritillaria's en camassia's voor zwaardere grond en vochtiger condities

bollenpoter of stevig plantschopje

5. Haal met een bollenplanter een stuk gras en grond uit je gazon en stop een bol in het gat, met de punt omhoog. Maak dan het volgende gat, waarvan je het uitgestoken gras inclusief grond gebruikt om het eerste plantgat dicht te maken. Gebruik je een plantschopje, dan is het makkelijker om de grond net ver genoeg op te tillen om de bol in de opening te kunnen stoppen en de grond dan weer dicht te drukken.

6. In principe geldt voor het plantgat: hoe dieper hoe beter, maar in de praktijk komt het vaak ook goed als de punt van de bol ten minste 2 cm onder het oppervlak ligt.

7. Een tip is om in september de bollen al in het gras te poten (behalve tulpen, daarmee moet je sowieso wachten tot november en december). Maar het kan zijn dat er eerst genoeg regen moet vallen om het gazon en de grond voldoende zacht te maken. Je kunt ook gerust nog wachten tot november, al is het dan voor jezelf minder aangenaam. In elk geval moet de klus uiterlijk met kerst geklaard zijn.

DAHLIA'S

PLANTTIJD: LENTE
BLOEI: MIDDEN ZOMER TOT HERFST (EERSTE VORST)

Ondanks dat de bloei doorgaat van midden zomer tot diep in de herfst zijn dahlia's, die oorspronkelijk uit Mexico komen, vorstgevoelige planten. Nieuwe scheuten kunnen eind lente afsterven door een plotse vorst en dit zal de bloei met weken vertragen. Daarom kun je de knollen beter pas planten zodra alle vorstgevaar geweken is, wat in mijn tuin rond half mei is.

Maar als je ze al eerder in de lente koopt of je eigen dahliaknollen uit de winteropslag haalt, kun je ze oppotten en met wat bescherming verder opkweken zodat je ze, als het weer warmer wordt, buiten kunt uitplanten terwijl ze al flink aan de groei zijn.

WERKWIJZE

1. Haal de knollen uit hun verpakking als ze nieuw zijn of van hun bewaarplek als je ze zelf hebt laten overwinteren. Controleer of ze stevig aanvoelen en gooi alles weg wat verrot of verschrompeld is.
2. Pot de gezonde knollen op in plastic potten. Als je dahlia's op hun definitieve plek zet, moeten de knollen diep de grond in (zorg voor een goede drainage). In plastic potten hoef je ze met maar weinig grond af te dekken en mogen ze vrij strak in de potten zitten.
3. Zet er een etiket bij, geef flink water en zet ze op een vorstvrije plek waar ze wel ten minste een halve dag licht krijgen. Een koude bak of een kas is ideaal, maar een vensterbank of veranda voldoet ook.
4. Ze kunnen dan verder groeien en sterke scheuten ontwikkelen totdat je zeker weet dat er geen kans meer is op vorst. Plant ze dan uit in de tuin of pot ze op in een mooiere buitenpot. Worden ze wat sprietig, knip de scheuten dan met de helft terug, tot net boven een blad. Dit bevordert de ontwikkeling van zijscheuten en daardoor krijg je een sterkere, bossiger plant die rijker zal bloeien. Verwijder de uitgebloeide bloemen tegen eind zomer steeds regelmatig zodat er nieuwe knoppen blijven komen.
5. Dahlia's zijn dan wel semitropisch maar ze bloeien veel beter als je ze vochtig houdt; geef ze in een droge zomer ten minste wekelijks flink water, en vrijwel dagelijks als ze in een pot staan.

DIT HEB JE NODIG

- dahliaknollen
- gerecyclede plastic potten
- turfvrije potgrond
- etiketten
- water
- een vorstvrije maar zonnige plek

KRUIDEN

Kruiden komen altijd van pas, in de keuken of als aromatische plant. Wat je dieetvoorkeuren ook zijn, kruiden zullen ongetwijfeld deel uitmaken van je menu. Een kleine selectie verse kruiden is essentieel voor elk type keuken en die selectie kun je in vrijwel elke situatie opkweken, of je dat nu doet op een vensterbank, in een paar potten en bakken bij de achterdeur of in een echte kruidentuin compleet met lavendelhaagjes, grote bossen venkel, lavas en dille en prieeltjes omringd door geurplanten.

Gebrek aan ruimte hoeft nauwelijks een probleem te zijn, want de meeste kruiden kunnen ook prima geteeld worden in een kleine ruimte. Ze zijn vaak geschikt voor potten. Veel kruiden doen het zelfs beter in een pot dan in de vollegrond. Mediterrane kruiden als tijm, rozemarijn of salie hebben arme grond, een extreem goede afwatering en volop zon nodig om te gedijen, wat lastig is als je tuiniert op zware of erg vruchtbare grond of op een natte, schaduwrijke plek. En het betekent ook dat iedereen met een vensterbank succesvol kruiden kan kweken – wat niet gezegd kan worden van de groenteteelt.

Het spreekt vanzelf dat de kruiden die je in je tuin opkweekt en die je vlak voor gebruik vers plukt, beter smaken – en gezonder zijn – dan alles wat je in de winkel kunt kopen. Een van mijn schrikbeelden is de schrielheid van kruiden uit de supermarkt: al die kleine plantjes die samen opgepropt zitten in veel te kleine plastic potjes en die moeten doorgaan voor een bos peterselie of basilicum, zijn niet meer dan een karikatuur van de planten die je zelf kunt telen.

Wees wel royaal met kruiden, zowel wat het aantal planten dat je teelt betreft als de hoeveelheid blaadjes of takjes die je oogst. Handen vol, manden vol of zelfs kruitwagens vol – wat maar nodig is. Aangezien bijna alle kruiden makkelijk uit zaad of stek op te kweken zijn, kun je dit betaalbaar en makkelijk realiseren. Wat je wensen zijn is dus belangrijker dan je banksaldo.

Ik pluk graag flinke bossen peterselie, waarvan we dan ook handen vol in de keuken gebruiken in plaats van een paar blaadjes. Verse munt voor thee is zowel qua smaak als geneeskracht beter dan gedroogde munt, maar je hebt dan dus wel een grote voorraad nodig – in elk geval tijdens het groeiseizoen, van april tot oktober. Geroosterd lam zou op verse takjes rozemarijn moeten liggen. En je kunt manden vol vers basilicum kwijt in zelfgemaakte pesto, waar geen enkel potje tegenop kan, zelfs niet uit de allerbeste Italiaanse delicatessenwinkel.

Teel dus kruiden. Veel kruiden. Ze zijn makkelijk in de tuin, essentieel in de keuken, en ze nemen weinig ruimte in beslag.

EEN POT MET MEDITERRANE KRUIDEN

PLANTTIJD: LENTE
OOGST: LENTE TOT EIND HERFST

Onder de mediterrane kruiden vallen enkele van de populairste en nuttigste kruiden die je kunt telen. Een pot als deze in de buurt van de keuken ziet er niet alleen goed uit, maar is ook ongelooflijk handig. Vrijwel al deze kruiden hebben dezelfde teelteisen, die in onze niet-mediterrane tuinen niet heel gangbaar zijn. Ze hebben zich aangepast aan het zonnovergoten ruwe leven in de mediterrane heuvels, wat betekent dat – tenzij je tuiniert op vrijwel puur zand of kalk – je je tuingrond het best kunt vermengen met wat fijn grind/split/perliet (ideaal) of scherp zand (best goed), maar NIET met organisch materiaal (te voedselrijk). Als je echter een diepe, vocht vasthoudende grond op kleibasis hebt of zelfs een goede kwaliteit vruchtbare bovengrond, van welke aard ook, dan kun je deze planten beter in een pot kweken, waar je ze de gewenste armere, uitzonderlijk doorlatende grond die ze nodig hebben, kunt geven.

WERKWIJZE

1. Meng gelijke delen potgrond en fijn grind of perliet/zand. Het moet heel korrelig aanvoelen en makkelijk door je vingers glijden.
2. Ik teel kruiden in allerlei soorten potten, maar terracotta ziet er fantastisch uit en daarin voelen mediterrane kruiden zich ook het lekkerst, omdat die poreus zijn en het best water afvoeren. Leg genoeg potscherven op de bodem van de pot om de drainage te verbeteren en vul de pot voor de helft met het grondmengsel.
3. Afhankelijk van het formaat van je pot kun je een opgaande rozemarijn of salie of zelfs, als je pot groot genoeg is, een laurier-boompje als blikvanger in het midden zetten.
4. Zet 2-3 tijmplanten vooraan zodat ze maximaal zon vangen (tijm heeft een hekel aan schaduw), wat kruipende rozemarijn aan de randen als je niet al rozemarijn als middelpunt had genomen en een paar saliestruikjes ertussen als er nog geen salie in het midden stond.
5. Oregano is iets minder pietluttig over schaduw en kan daarom achteraan in de pot staan. Voeg als je nog ruimte hebt wat Franse dragon toe (GEEN Russische dragon, want die is weliswaar winterhard, maar smaakt lang niet zo lekker). Of teel de dragon in een aparte pot, die je vorstvrij kunt laten overwinteren.
6. Zodra je tevreden bent over de schikking van je planten, vul je de ruimtes ertussen op met potgrond. Leg een laagje fijn grind bovenop. Dit ziet er mooi uit en verbetert de drainage. Tegelijk verandert het grondoppervlak hierdoor niet zo makkelijk in een korst waar het water niet meer doorheen kan.
7. Geef tot slot royaal water. Dit zijn dan wel planten die van zon en warmte houden, maar dat betekent niet dat ze geen water nodig hebben. Geef ze wekelijks een gietbeurt – maar geef GEEN voeding.

DIT HEB JE NODIG

- turfvrije potgrond
- perliet of scherp zand
- een grote pot – idealiter terracotta
- potscherven
- fijn grind
- Planten naar keuze, zoals:
 - rozemarijn (opgaande 'Miss Jessopp's Upright' en/of kruipende 'Prostratus')
 - tijm
 - oregano
 - salie
 - laurier
 - Franse dragon
 - water
 - zonnenschijn!

